

ΜΕΝΒΕΒΕ

Τὸ λεωφορεῖο σταμάτησε στὴ μέση τοῦ δρόμου. Οἱ ἐπιβάτες γύρισαν μὲ περιέργεια καὶ κύταξαν τὴ γυναῖκα ποὺ ἔμπαινε. Ἦταν ντυμένη κατὰ μαυρα καὶ φοροῦσε ἕνα μαῦρο μαντύλι στὸ κεφάλι. Ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ μαντύλι ξεχείλιζαν τὰ ξανθὰ τῆς μαλλιά καὶ τὸ πρόσωπό της ἦταν μικροῦτοικο σὰν παιδικαῖο, παραπονεμένο καὶ ὁμορφο.

Ἡ γυναῖκα κάθησε σὲ μιὰ γωνιὰ μὲ τὰ μάτια σκυμμένα κάτω. Κρατοῦσε στὰ χέρια της ἕνα μεγάλο μάτσο ἀπὸ μενεξέδες καὶ εἶχε τὴ ματιά της καρφωμένη ἀπάνω στὰ λουλούδια, τὰ νὰ μιλοῦσε ὅλη τὴν ὥρα μαζί τους. Στὸ χέρι της, ἕνα ἄσπρο παχουλὸ χεράκι, μιὰ χρυσὴ βέρα ἄστραφτε στὸ μεσιανὸ δάχτυλό.

Ἕνας ἐπιβάτης εἶπε κρυφὰ στὸν ἄλλον:

— Κάποια χήρα θὰ εἶνε.

Ὁ ἄλλος τοῦ εἶπε, λιγόνοντας τὰ μάτια του:

— Τί ὁμορφὴ ποὺ εἶνε!...

Ὁ πρῶτος ξαναεἶπε:

— Τὸ μαῦρο μαντύλι τὴν κάνει ὁμορφότερη...

Ὁ δεύτερος ἀνατίναξε.

Οἱ δύο μαζί γύρισαν καὶ τὴν κύταξαν μὲ γλυκὰ ματιά. Ὁ πρῶτος ἦταν ξανθός, μὲ μεγάλο μουστακὶ καὶ γαλανὰ μάτια. Ὁ δεύτερος μελαχρινός, χλωμός μὲ λίγο μαῦρο χνοῦδι ἀπάνω ἀπ' τὸ χεῖλι του.

Ἡ γυναῖκα σήκωσε τὰ μάτια της καὶ τοὺς κύταξε, τὴ νὰ κατὰ πὺς μιλοῦσαν γι' αὐτήν. Τὰ μάτια της ὅμως πέρασαν ἀπάνω στὸν μελαχρινό. Τὰ κατὰ μαυρα μαλλιά καὶ γένεια, τὰ μάτια τοῦ μαῦρα σὰν τὴν πίσσα, σὰν ἕνα πένθος χυμένο ἀπάνω στὸ χλωμὸ πρόσωπο, τράβηξαν τὴ θλιμένη ψυχὴ της. Σὰ νὰ ταίριαζαν μὲ τὸν πόνο της. Χαμογέλασε καὶ ἔσκυψε πάλι ἀπάνω στὸ μάτσο μὲ τοὺς μενεξέδες, καὶ ξανάρχισε μὲ τὰ λουλούδια τὴν ὁμιλίαν ποὺ εἶχε διακόψει.

Σὲ λίγο ἔρχισε νὰ διορθῶν τὰ λουλούδια μὲ τὰ παχουλὰ, νευρικά της δάχτυλα. Δυὸ κλώνοι μὲ μενεξέδες τῆς πέρασαν κάτω στὸ πάτωμα. Ὁ μελαχρινός κύριος ἔσκυψε νὰ τοὺς σηκώσῃ. Τοὺς πῆρε καὶ τοὺς πρόσφερε στὴν γυναῖκα μ' ἕνα κίνημα εὐγενικό. Ἐκείνη τὸν κύταξε γλυκὰ καὶ τοῦ εἶπε:

— Δὲν πειράζει, κύριε. Κρατῆστε τα, ἂν σὰς κάνουν εὐχαρίστηση.

Ὁ μελαχρινός κύριος εὐχαρίστησε τὴν γυναῖκα μ' ἕνα γλυκὸ χαμόγελο, ἔφερε τοὺς μενεξέδες στὰ χεῖλιά του μὲ μιὰ βαθεῖαν ἀναπνοὴ ποὺ ἔμοιαζε σὰν ἀναστεναγμός καὶ ἔπειτα τοὺς ἔβαλε μὲ προσοχὴ στὴν κομπότρουπά του.

Στὸ στρίψιμο τοῦ δρόμου ἡ γυναῖκα εἰσέφυγε στὸν ὁδὸν. Ὁ ὁδηγὸς χτύπησε τὸ κουδούνι, καὶ ἡ γυναῖκα σηκώθηκε μὲ χάρι, χαιρέτισε μ' ἕνα χα-

μόγελο τὸν μελαχρινὸν κύριον καὶ κατίθηκε ἀπ' τὸ λεωφορεῖο.

Οἱ δύο ἐπιβάτες γύρισαν ἀπ' τὰ τζάμια καὶ τὴν κύταξαν. Μὲ τὸ κεφάλι σκυμένο πάντα τράβηξε τὸν δρόμο ποὺ πῆγαῖνε στὸ νεκροταφεῖο, τὸν μεγάλο δρόμο μὲ τὰ κυπάρισσια.

Ὁ πρῶτος ἐπιβάτης εἶπε στὸ δεύτερο:

— Ἡ καυμένη. Πηγαίνει τοὺς μενεξέδες στὸν τάφο τοῦ ἀνδρός της. Δὲν τὸν ξέχασε ἀκόμα.

Ὁ δεύτερος δὲν ἐμίλησε. Ἐσκυψε καὶ μύρισε βαθεῖα ἀπάνω στὴν κομπότρουπά του τὸ μπουκετάκι μὲ τοὺς μενεξέδες, ποὺ εἶχε μοιρασθεῖ μ' ἕνα πεθαμένο. Τὰ μάτια του λάμπαν ἀπὸ ἀγάπη καὶ ἀπὸ ζήλεια.

Τὸ λεωφορεῖο τράβηξε τὸ δρόμο του.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΟΣ ΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (*)

Η'.

Ἡ ἔθνικὴ Ποίηση, ἐκείνη ποὺ ἀναβρῶζει σὰν τὸ νερό καὶ ζῇ μὲ τὸν αἶρα καὶ μὲ τὸν ἥλιο, καὶ γίνεται μητέρα καθὲ ποιητικῆς τέχνης καλλιεργημένης ἀληθινῆς, ἡ Ποίηση καταρροειμένη μέσα στὸ Βυζάντιο, ἐξόριστη πορεύεται μὲ τὸν ἀγρᾶμματο λαό, καὶ τριγυρίζει στὶς ἄκρες, καὶ μεγαλώνει στὶς κορφές. Ἐκεῖθι παίρνει ὅλη της τὴ χάρι, καὶ τὰ φτερά της θρέφει μέσα στὶς δροσιές καὶ στᾶνθη, στὶς παλληκαριές καὶ στὰ αἵματα. Ἡ ποίηση τούτη εἶναι, κυριώτατα, ἐπική. Ἀντιλαλεῖ τοὺς ἀδιάκοπους ἀγῶνες καὶ τὴ μεγάλη ἰδέαν τῆς φυλῆς, ἀγῶνιστὰ στὸ φοβερὸ πολέμιον, στὸν ἀλλόπιστον καὶ στὸν ἀλλόφυλλον, στὸ διαγυλιστὴ τοῦ σήμερα, στοῦ αὔριο τὸν καταχτήτη. Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ἔχει ἀνάγκη ἐνός εἰδωλοῦ. Μὲ τὸν ἥρωϊσμό κανεὶς μεγαλουργεῖ, σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐνέργειας. Καὶ ἀνάτειλε ὁ ἥρωας. Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Εἶναι πρόσωπο μυθικόν; εἶναι πρόσωπο ἱστορικόν; Εἶναι καὶ τὰ δυό. Πρέπει νὰ τόνε φανταστοῦμε, καθὼς στοχάζεσαι κάπου ὁ Μάξ Μύλλερ τοὺς μεγάλους ἥρωας τῶν φράγγικων ἐπῶν: «Ἐζήτησε, πραγματικῶς, ἕνας Ρολάντος, μπορεῖ καὶ ἕνας Ἀρθεῦρος. Μὰ τὰ πῶ πολλὰ ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ποὺ τοὺς φορτώνουν τὰ μεσαιωνικὰ τραγούδια, εἶχανε γίνει πολὺ προτῆ-

(*) Βλέπε παραρτήματα φύλλο «Νουμά».

τερα ἀπὸ ἥρωας μυθικούς ποὺ ξεχαστήκαν ὡς καὶ τὰ ὀνόματά τους». Τί μᾶς μέλει; Ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ πηγὴ του, εἴτε μᾶς ἔρχεται ἀπὸ ὠρισμένο ὁποῖον ὠρισμένου καιροῦ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, εἴτε εἶναι καμωμένο ἀπὸ τὰ κατορθώματα ὧν, ἀπὸ τὴν αὐτοκράτορα ὡς τὸν τελευταῖον φύλακα τῶν ἄκρων, ἡ οὐσία τὴν δὲν ἀλλάζει. Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ὄνομα καὶ πρᾶμα, γιομᾶται καὶ σημαντικῶς δηλώνει μέσα στὴν ἱστορία μας τὴ νέα ἐλληνικὴ ψυχὴ. Ἡ ἰδέαν τοῦ ἐμπνέει καὶ τὴν ἐνέργειαν (ἐστὶν πόλεμος) καὶ τὴ σκέψιν (στὸ τραγούδι). Ὁ λαὸς ζῇ μὲ τὴν παράδοσιν, πλατύτερην ἀπὸ τὴν ἱστορίαν. Τὸ τραγούδι αὐτό, τὸ φουσημένο ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ Διγενὴς Ἀκρίτα, διαλέξε τώρα τελευταῖα γιὰ θέμα τοῦ πρωτανικοῦ τοῦ λόγου ὁ Πολίτης. Κυρίως ὅχι τὸ τραγούδι αὐτὸ ὁλόκληρον, καθὼς γοργογυρίζει ἀπειράχτο μέσα στὸν πολυπρόσωπον κύκλον του, ἀλλὰ τὸ φανέρωμα τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ σὲ ὠρισμένο καιρὸ, σὲ ὠρισμένα ποιήματα ἀνθρώπων παταλειμμένων ὑπωσθηπότε μὲ τὴ γραμματικὴ παιδείαν. Τὸ «Ἐθνικὸν ἔπος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων» εἶναι καθὼς φαίνεται, μέσα στὸ δωδέκατον αἰῶνα. Ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων — παρατηρεῖ ὁ Πολίτης — παρουσιάζει ἀρκούντως περίεργον φαινόμενον, τὴν σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀναβλάστησιν ἡρωϊκῶν ἐπῶν παρὰ τισι τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰθὺν, συμπίπτουσαν ἐνιαχοῦ πρὸς τὴν ἀρύπνισιν τῆς ἔθνικῆς συνειδήσεως.

Ὅμως ἡ ἱστορία σὰ μεσαιωνικὰ γράμματα μᾶς δείχνει, καὶ γεν κώτερ' ἀκόμα, τὸ φαινόμενο κάποιας πνοῆς ποὺ ἀνάλογα καὶ σχεδὸν ὅμοια ὁδηγεῖ τὰ ἔργα στὸ δρόμον τους, σὲ ὅποιαν χώρα καὶ ἂν ξανοιχτοῦνε, σὲ ὅποιαν γλῶσσαν καὶ ἂν μιλήσουν, ἀντίθετα πρὸς τὰ ἔργα ποὺ φαίνονται ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν κ' ἐδῶθε. Ἡ μεσαιωνικὴ φιλολογία, εἶναι, σὰ καθολικὰ γνωρίσματά της, κοινοτικὴ καὶ λαϊκὴ ἡ φιλολογία ἡ νεώτερη, σὰ κυριώτερα σημάδια της, ἀτομικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς φύλαξε τὸν πατροπαράδοτον θησαυρὸν κάπως ἀλλοιώτικα, μὰ σοφώτερ' ἀπὸ τοὺς σοφοὺς. Φύλαξε τὴ γλῶσσαν τοῦ στή ζωὴ ἀλλάζοντάς καὶ μεταμορφώνοντάς τὴν, ἐκεῖ ποὺ οἱ σοφοὶ τὴ φυλάζαν σὲ παγοθήκες. Φύλαξε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴ θρησκείαν του, ἀλλάζοντας καὶ μεταμορφώνοντας τα, ἐκεῖ ποὺ οἱ γραμματισμένοι τὰ φυλάζαν σὲ ἱερολατρίκῃς καρφώματάς πρὸς ὀνόματα καὶ ἱστίους πεπερασμένων. Οἱ Ἡρακλῆδες τοῦ καὶ οἱ Ἀχιλλεῖδες

Ὁ Γκίζιος ἔχει σκόλη. Ἡ γυρίση σὲ καμιά δεκαριά μέρες. Ἐγὼ εἶμαι ὁ κ. Ἀρτός, φίλος του καὶ ἀντικαταστάτης του, ὅσο λείπει».

Ὁ κ. Ἀρτός ἄρισε τοῦ Ἀντρέα. Νέος τριάντα πέντε τριάντα εἴη χρονῶ, μὲ ὁμορφὰ ξανθὰ γένεια καλοχτενισμένα, μὲ μακτὰ γαλανὰ ἐξυπνά ποὺ δειχνάνε ἀπόφαση καὶ ἐνέργειαν, εὐλιχνεία καὶ κάποια γλυκάδα, ἡλυσος στοὺς τρόπους του, ντυμένος κιόλας μὲ γούστο, μικρὸς στανάστημά του καὶ παχουλός τοικος. ὁ κ. Ἀρτός ἔμοιαζε ἱκανὸς στὸν κλάδον του καὶ τίμιος στὸ φέρισμό του, γιατί τοῦ δῆλωσε τὴν προθυμίαν του καὶ πὺς εἶναι στὴ διαθεσὴν του, μὰ πρόσθεσε ἀμέσως πὺς ἂν ὁ κ. Ὀλπιέρης προτιμᾷ τὸν Γκίζιον, νὰ μὴν ντρέπεται διόλου καὶ τοῦ μνησθῇ.

Ὁ Ἀντρέας φυσικὰ καιρὸ δὲν εἶχε ὥσπου νὰ γυρίσῃ ὁ Γκίζιος καὶ δηγήθηκα τοῦ κ. Ἀρτοῦ τὰ κυριώτερα ἐπισόδια τῆς ἀβώστιας. Δίσταζε ὅμως ἀκόμη. Δίσταζε, γιατί ὁ Κλυζιὸς τοῦ παρᾶγγελε ἦναι νὰ φωνάζῃ τὸν Γκίζιον. Ἰσως καὶ ὁ Ἀρτός γιὰ τέτοιον λόγον νὰ τοῦ εἶπε πὺς τραβιέται μπροστὰ στὸ συνάδερφό του, ἐπειδὴ ὅταν ἕνας Κλυζιὸς σοῦ συστήνῃ τὸν τάδε, μπορεῖ ἄχαφρα καὶ νὰ τοῦ κακοφανῇ ποὺ ἕνας ἄλλος δέχτηκε τὴν ἰδίαν τὴν πελατεῖαν. Συλλογίστηκε ὁ Ἀντρέας νὰ κάμῃ ἕνα πῆδημα ὡς τοῦ

Κλυζιὸς, νὰ τὸν συμβουλευθῇ καὶ τάδε. Τὸ μολόγησε ἐξῆρχον τοῦ κ. Ἀρτοῦ, καὶ ὁ κ. Ἀρτός, ὅχι μόνον δὲν πειράχτηκε, μὰ τὸν παρακάλεσε κιόλας νὰ μιλήσῃ ἀμέσως τοῦ μεγάλου τοῦ γιατροῦ. Τί παραξένον; Ἐστὶ γνωρίζονταν κάπως καὶ ἀρτός μὲ τὸν καθηγητὴν, καὶ σὲ καθὲ ἀπάγγελμα, εἶχε ἀνάγκη νὰ γνωρίστῃ στὴν ἀρχὴ μὲ τοὺς γνωστούς. Συμφωνῆσαν πὺς τώρα τώρα θὰ τρέξῃ ὁ Ἀντρέας καὶ νῆχῃ τὴν καλοσύνην νὰ προσμένῃ μιὰ ὥρα ὁ κ. Ἀρτός. Ἡ ἀλήθεια ὁ Κλυζιὸς ἔφησε μάνι μάνι σπουδαστῆρι καὶ ἀβώστους, νὰ τὸν συντύχῃ. Δυσχερστάθηκε λιγάκι ὁ Ἀντρέας στὰ πρῶτα λόγια τοῦ Κλυζιὸς. Δὲν ἔφερε τὸν Ἀρτό. Ἀδύνατον λοιπὸν καὶ νὰ μορφώσῃ γνώμη. Δὲν ἔκουσε οὔτε τὸν ὄνομά του. Μὰ δὲ σημαίνει, λέει. Τὸ μόνον σπουδαῖον εἶναι νὰ πάρῃ γιατρὸν ποὺ σὸν τὸν Γκίζιον. νὰ χρημάτισε τρία χρόνια ἐσωτερικὸς καὶ νὰ σταθῇ καθηγητὴς τοῦ Νοσοκομείου τοῦ περιφημοῦ τοῦ Γκαρνιέρη, τοῦ πατέρα πάσας μελέτης καὶ πάσας θεραπείας, γιὰ νεφρικούς, φρουστικούς καὶ παρόμοιους. Νὰ βωτήσῃ λοιπὸν τὸν Ἀρτό ἂν ἐργάστηκε μὲ τὸν Γκαρνιέρη καὶ νὰ πόψῃ τότες ὁ ἴδιος. Σὰ νὰ τοῦ ἔδωθε μαχίστα καὶ θαρρὸς, γιατί τοῦ ἀνᾶφερε ὁ Ἀντρέας ἕνα λόγον τοῦ Ἀρτοῦ γιὰ τὸν καθητηριασμό, καὶ παρατήρησε ὁ

Κλυζιὸς πὺς ἀφοῦ γνωρίζῃ τόσο δύσκολη τέχνη, θάνα ἄξιος γιατρός.

Καὶ τόντις ἔμαθε, ὅταν ξαναπῆγε στοῦ κ. Ἀρτοῦ, πὺς ἔφτα χρόνια δούλεψε μὲ τὸν Γκαρνιέρη, πὺς τοῦ χρησίμεψε σὰν εἶδος βοηθός ἡ παραπτεκάμενος, μόνον μὲ τὴ διαφορὰ ποὺ δὲν μπόρεσε στὰ νιάτα του νὰ διαγωνιστῇ γιὰ ἐσωτερικόν, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ζήσῃ τοὺς γονίους του καὶ ἀμέσως νὰπαγγέλθῃ, ἔμα τελειοφοίτησε. Λοιπὸν καὶ ἀρτός σὸν τὸ Μαλαμί. Στοιχάστηκε ὁ Ἀντρέας πὺς οἱ τίτλοι μπόσικοι, πὺς ἐσωτερικός, ἐξωτερικός ἡ εἶποτα, τὸ ἴδιον, τὸν παρακάλεσε νὰνέβῃ στὰμάζι ποὺ τὸν πρόσμενε κατὰ καὶ δίχως ἄλλα χασομέρια, κουβεντιάζοντας γιὰ τὰ καθέκαστα τῆς ἀβώστιας, σὲ μεταξὺ, τὸν ἔφερε σπῆτι του, νὰ δῇ τὴν Κατινούλαν. Εἴτανε, καθὼς τὸ σημειώσαμε, τετάρτη, τριάντα τοῦ Σποριᾶ. Νὰ λοιπὸν ποὺ δὲν ἀποσώθηκε ὁ Σποριᾶς, ὁ μήνας τῆς Ὀλίας, δίχως νὰ ἐνεργήσῃ, δίχως νὰ παλέψῃ καὶ πάλι ὁ Ἀντρέας.

Ἀπὸ τὴ μέραν ἐκείνην ὅπου ἦρθε ὁ Ἀρτός πρώτη φορὰ, ὡς τὰ ἔμπα τοῦ Μάρτη, ἄρχισε γιὰ τὸν Ἀντρέαν καινούρια ζωὴ. Πυλινεφρία, σὸν τὸν Κλυζιὸς, διαγνωστικὴς καὶ ὁ Ἀρτός. Συγκαίρως ὅμως τοῦ εἶπε — ἀμὲ, τί ἄλλο νὰ τοῦ πῇ; — πὺς οἱ ἀβώστεις ἀ-